

Секцыя 4

БЕЛАРУСКАЯ КУЛЬТУРА І БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ КЛАСІКА

Аксана Дарагакупец (Мінск, Беларусь)

ЯКУБ КОЛАС І ЯГО ПЕДАГАГІЧНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ У БДУ

Атрыманне вышэйшай адукацыі на тэрыторыі сучаснай Беларусі стала магчымым толькі ў пачатку ХХ ст., калі ў 1921 годзе быў створаны Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Работа па яго адкрыцці распачалася яшчэ ў 1919 годзе. У гэты час перадавыя сілы краіны, творчая інтэлігенцыя былі надзвычай зацікаўлены ў адраджэнні беларускасці, айчыннай культуры, навукі і г.д. Пад кіраўніцтвам Я.Ф. Карскага пры Губернскім камісарыяце народнай асветы была сфарміравана спецыяльная камісія, якая арганізоўвала падрыхтоўчыя курсы для ўсіх жадаючых паступіць ва ўніверсітэт.

З пачатку 1921/1922 нав. года ва ўніверсітэце працавалі два асноўныя факультэты – медыцынскі і грамадскі (ці, як часта можна сустрэць у дакументах, факультэт грамадскіх навук). На грамадскім факультэце на той час былі наступныя аддзяленні: прававое, эканамічнае, педагагічнае і этнолага-лінгвістычнае. Менавіта на этнолага-лінгвістычным аддзяленні педагагічнага факультэта БДУ упершыню пачынаецца выкладанне філалагічных дысцыплін як спецыяльных.

Паколькі спецыялістаў, якія маглі б падрыхтаваць кадры вышэйшай кваліфікацыі, на той час у краіне не хапала, на працу ў БДУ былі запрошаны вядомыя расійскія вучоныя. На літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педфака (у дакументах за 1927 год этнолага-лінгвістычнае аддзяленне ўжо згадваецца як літаратурна-лінгвістычнае) працавалі акадэмік АН Беларусі Іван Іванавіч Замоцін, прафесары Яўген Іванавіч Барычэўскі, Аляксандр Мікалаевіч Вазнясенскі, Пётр Апанасавіч Бузук і інш. Па ініцыятыве першага рэктара БДУ Уладзіміра Іванавіча Пічэты, які вялікую ўвагу надаваў папулярызаванню ведаў пра Беларусь, яе гісторыю, мову, на працу ва ўніверсітэт былі запрошаны вядомыя сёння дзеячы беларускай навукі і культуры. У 1920-я гады ў БДУ беларускую мову выкладалі Язэп Лёсік, Іосіф Васілевіч Воўк-Леванавіч, Максім Іванавіч Гарэцкі.

3 лістапада 1923 года на педфаку БДУ пачынае працаваць Якуб Колас. Цікава, што рэктар універсітэта Уладзімір Іванавіч Пічэта пазнаёміўся са сваім будучым калегам па працы яшчэ летам 1921 года. Зблізіла іх агульная справа па заснаванні Інстытута беларускай культуры (на базе тэрміналагічнай камісіі).

Да 1921 года Колас жыў у горадзе Абаянь. Аднак у лютым 1921 года Наркамасветы Беларускай ССР накіроўвае Абаянскаму павятоваму аддзелу народнай асветы «адносіну» аб нічым не апраўданай затрымцы з адкамандзіраваннем школьнага інструктара К.М. Міцкевіча (Якуба Коласа) у распараджэнне Беларускага Камісарыята асветы: «Наркомпросбел обращает ваше внимание на то, что Белорусская Республика вправе желать видеть лучших своих культурных деятелей у себя, работающими согласно их призванию, и что совершенно недопустимо при бедности Белоруссии такими выдающимися работниками задерживать их вне пределов Белоруссии» [7, 143].

У маі 1921 г. ЦВК і ўрад Беларусі звяртаюцца ў СНК РСФСР з хадайніцтвам аб аказанні Беларусі практычнай дапамогі ў развіцці навукі. Урадам РСФСР ад 12 мая была выдадзена пастанова, на падставе якой работнікі культуры і навукі, ураджэнцы Беларусі па іх згодзе накіроўваліся на работу ў БССР [6, 13].

У маі 1921 года пры садзеянні Беларускага Камісарыята асветы Якуб Колас пераязджае з Курскай губерні ў Мінск. У Мінску Колас адразу ж уключаецца ў навуковае і культурнае жыццё краіны. Працуе членам тэрміналагічнай камісіі пры НК Асветы БССР, затым у літаратурнай камісіі па збіранні вуснай народнай творчасці пры Інбелкульце [6, 31].

У адным з лістоў да Яфіма Фёдаравіча Карскага (ад 24 лістапада 1921 года) Якуб Колас зазначыў, што пачаў працаваць Беларускай дзяржаўнай універсітэт. Можна адзначыць вялікую цікавасць пісьменніка да ўсіх тых падзей, якія былі звязаны са стварэннем і працай першай у краіне вышэйшай навучальнай установы. Тым больш, што ўжо ў красавіку 1922 года факультэт грамадскіх навук БДУ праводзіць урачыстае пасяджэнне, прысвечанае святкаванню 40-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа, на якім з уступным словам выступае сам рэктар універсітэта У. І. Пічэта

Педагагічная праца заўсёды цікавіла Канстанціна Міхайлавіча. У верасні 1922 года ён выкладаў методыку роднай мовы ў Беларускай педагагічным тэхнікуме, у 1923 годзе – методыку роднай мовы і граматыку беларускай мовы на настаўніцкіх курсах у Слуцку. Праца на курсах успрымалася Коласам як вельмі неабходная і цікавая, пра што сведчаць яго тагачасныя лісты да жонкі і артыкул «Слуцкія курсы»,

змешчаны ў газеце «Савецкая Беларусь» за 1923 год. У артыкуле Колас расказвае пра ўмовы працы на павятовых курсах, адзначае іх вялікае грамадскае і культурнае значэнне.

Восенню 1923 года педагогічнаму факультэту БДУ быў патрэбны спецыяліст у галіне выкладання методыкі беларускай мовы. У.І. Пічэта, які заўсёды асабіста займаўся падборам кадраў і быў зацікаўлены ў распрацоўцы выкладчыкамі менавіта беларускай тэматыкі, прапанаваў гэтую пасаду К.М. Міцкевічу. Выбару, магчыма, паспрыялі станоўчыя водгукі пра выкладчыцкую дзейнасць Коласа на Слуцкіх настаўніцкіх курсах і ў Мінскім педагогічным тэхнікуме. Гісторык Э. Іофе выказвае меркаванне, што кандыдатуру Коласа мог рэкамендаваць таксама і прафесар кафедры рускай літаратуры Іван Іванавіч Замоцін, які асабіста ведаў паэта і высока ацэньваў яго творчасць [2, 161]. Як бы там ні было, адразу ж пасля заканчэння Слуцкіх курсаў Колас канчаткова вырашыў перайсці на педагогічную працу ва ўніверсітэт. У верасні 1923 года ён піша заяву ў Прадметную камісію Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на імя І.І. Замоціна з просьбай прызначыць яго асістэнтам на кафедру беларускай мовы.

Так Колас стаў выкладчыкам ўніверсітэта. Загадам Народнага Камісарыята Асветы БССР ад 3 снежня 1923 года ён быў зацверджаны дацэнтам педфака БДУ [6, 340].

Пра выкладчыцкую дзейнасць Канстанціна Міхайлавіча ва ўніверсітэце мы можам даведацца з успамінаў былых калег ці студэнтаў. Цікава, што, акрамя выдатнага педагогічнага таленту Коласа, усе адзінагалосна адзначаюць і ягоныя «вялікую дабрыню, шчырасць і шчодрасць».

Адзін з тагачасных студэнтаў Канстанціна Міхайлавіча, у будучым заслужаны дзеяч навукі БССР, *Міхаіл Іванавіч Жыркевіч*, успамінаў: «Студэнты ў аўдыторыі чакалі выкладчыка мовы К.М. Міцкевіча. Не ўсе ведалі, што гэта будзе Якуб Колас. Сустрэлі мы яго з вялікай радасцю. Перад намі быў выдатны майстар слова, вядомы беларускі пісьменнік. Заняткі па роднай мове, методыцы правядзення іх адразу захапілі нас. Ён веў іх так, што мы адчулі мастацкасць, прыгажосць і сілу роднага слова. Мову беларускую мы вывучалі з вялікай ахвотаю, заўсёды старанна рыхтаваліся да заняткаў. Часта студэнты звярталіся да Канстанціна Міхайлавіча з просьбай прачытаць свае новыя творы. Наш любімы настаўнік задавальняў просьбу. Чытаў ён выразна, з натхненнем. Гэта быў узор таго, як трэба карыстацца мастацкім словам, даносіць яго да слухача. Якуб Колас ухваляў і захоўваў імкненне нашых маладых пісьменнікаў да вучобы. Дарэчы, Колас дапамог паступіць ва ўніверсітэт маладнякоўцу Паўлюку Трусу, якога лічыў самабытным даравітым

хлопцам. Частым госцем і сваім чалавекам быў Колас у інтэрнацкіх пакоях студэнтаў. Па-бацькоўску распытваў ён пра матэрыяльнае становішча, зусім не чураючыся пазычыць дзесятку-другую, кажучы з усмешкай: «Аддасцё, калі заробіце» [1].

Прафесар, загадчык кафедры рускай літаратуры *Іван Васільевіч Гутараў*, успамінаючы заняткі, якія праводзіў Якуб Колас, засяроджваў сваю ўвагу на апісанні жэстаў, мімікі выкладчыка: «...Гаварыў Якуб Колас ціха, павольна, ласкава, але з вельмі багатай, задушэўнай інтанацыяй у голасе і тонкімі адценнямі ў міміцы. Лоб, бровы, вочы, нават губы і шчокі яго нібы змяняліся ў адпаведнасці з характарам думкі, станавіліся больш сціснутымі, напружанымі ці больш павольнымі, мяккімі. Асабліва яскрава назіралася гэта ў тыя хвіліны, калі мы выконвалі якое-небудзь практыкаванне па беларускаму правапісу, а наш настаўнік у задуменні прыпыняўся ля акна невялікай аўдыторыі. Часам па нашай просьбе Якуб Колас замест тлумачэння лінгвістычных законаў чытаў нам урыўкі са сваіх твораў. Асабліва запомніўся мне натхнёны воблік любімага настаўніка, калі ён чытаў нам на занятках казку «Рак-вусач». Дарэчы, у самога паэта тады былі даволі доўгія вусы і ён так лоўка імі паводзіў, што чытанне рабілася вельмі выразным» [3, 92].

Калега па працы ў БДУ *Язэп Сушынскі* так характарызуе К. М. Міцкевіча: «... Мне з Коласам прыйшлося на працягу многіх год працаваць разам на культурным і педагагічным фронце нашай маладой рэспублікі. Упершыню я пазнаёміўся з ім у Мінску ў 1921 годзе. Якуб Колас зрабіў на мяне моцнае ўражанне як чалавек надзвычай сардэчны, просты і абаяльны, словам – чалавек, да якога адразу горнецца сэрца. Яго ціхі, мілагучны голас быў душэўны і прыемны. Такая была і душа паэта: шчырая і самаадданая ў служэнні свайму народу і ўсяму чалавецтву» [9, 2]. Сушынскі адзначае вялікую занятасць Коласа ў той час, бо пісьменнік адначасова працаваў у тэрміналагічнай камісіі, педтэхнікуме і ва ўніверсітэце. Характарызуючы Коласа як педагога, Сушынскі найперш вылучае такія ягоныя рысы як уменне трымаць дасканалую дысцыпліну сярод студэнтаў, уменне цікава перадаваць свае веды слухачам. Язэп Сушынскі пацвярджае словы Жыркевіча пра шчырую зацікаўленасць Канстанціна Міхайлавіча асобай студэнта. Колас сам не зарабляў шмат грошай, але ніколі не шкадаваў іх студэнтам на кіно і тэатр, ці вадзіў іх туды сам.

Вядома, што ў 1924 годзе па ініцыятыве У. І. Пічэты Якуб Колас разам з Максімам Гарэцкім ствараюць гурток беларускай культуры на рабфаку БДУ. Аднак Іофе лічыць, што тут многае застаецца не вельмі зразумелым. Дакладна вядома толькі тое, што старшынёй гуртка быў

Іван Нікіфаравіч Марук (Янка Марук). Па ўспамінах членаў гуртка, на занятках лекцыі читалі вядомыя дзеячы беларускай культуры, разбіраліся мастацкія творы з удзелам саміх аўтараў [2, 162].

У час працы ва ўніверсітэце Якуб Колас актыўна займаецца і літаратурнай дзейнасцю. Выходзіць яго паэма «Новая зямля», якая адразу была варожа сустрэта вульгарна-сацыялагічнай крытыкай. У снежні 1923 года ў БДУ адбылося пасяджэнне навуковага таварыства, прысвечанае творчасці Якуба Коласа. Навукоўцы этнолага-лінгвістычнага аддзялення, якія працавалі побач з пісьменнікам, прачыталі свае даклады. Трэба адзначыць, што менавіта прафесар універсітэта І.І. Замоцін, першым з крытыкаў высока і справядліва ацаніў паэму, убачыў у ёй «небывалую з'яву ў беларускай літаратуры» [5, 74]. У першым нумары часопіса «Полымя» за 1924 год быў надрукаваны артыкул І. І. Замоціна «Пуціны беларускай літаратуры», у якім даследчык даў разгорнутую ацэнку «Новай зямлі» як «твора рэалістычнага, глыбока народнага, які прадвызначае магістральны кірунак развіцця ўсяго беларускага слоўнага мастацтва» [7, 159].

У гэты ж час Якуб Колас стварае першую ў беларускім мовазнаўстве методыку выкладання роднай мовы.

Актыўная літаратурная, грамадская, выкладчыцкая праца адмоўна паўплывалі на здароўе Канстанціна Міхайлавіча. У 1926 годзе ён падае заяву ў дэканат педфака БДУ з просьбай дазволіць яму адпачынак у сувязі з лячэннем і паездкай у Кіславодск. Просьба выкладчыка Міцкевіча была задаволена.

У БДУ Колас працаваў з лістапада 1923 года па студзень 1926 года. Аднак сувязі беларускага пісьменніка з універсітэтам не парываліся і пазней. Паводле ўспамінаў прафесара БДУ І.В. Гутарава, Якуб Колас праз два гады пасля таго як ён пайшоў з універсітэта (у 1928 годзе) быў запрошаны ўзначаліць дзяржаўную экзаменацыйную камісію па літаратуразнаўчых і лінгвістычных дысцыплінах... [3, 95]. Колас быў частым госцем на літаратурных вечарах, арганізаваных выкладчыкамі і студэнтамі універсітэта.

У 1956 годзе Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Беларусі і Савет Міністраў БССР прынялі пастанову «Аб увекавечанні памяці народнага паэта БССР Якуба Коласа (Міцкевіча Канстанціна Міхайлавіча)» шляхам устанаўлення стыпендыі імя Якуба Коласа для студэнтаў. З гэтага часу на філалагічным факультэце БДУ акрамя Ленінскай стыпендыі лепшыя студэнты атрымлівалі яшчэ і стыпендыю імя Якуба Коласа (памерам 110 рублёў у месяц).

Адзначаючы ў 1952 годзе свой юбілей у сценах Беларускага дзяржаўнага універсітэта, які стаў часткай ягонага жыцця, Якуб Колас

напісаў для студэнцкай моладзі свой заповіт. Гэтыя словы былі надрукаваны ў газеце «Беларускі ўніверсітэт». Прайшло ўжо больш за паўстагоддзя, але і для сучаснага студэнта вядучай вышэйшай навучальнай установы Беларусі словы-заповіт вялікага класіка беларускай літаратуры могуць быць натхняльнымі і жыццязначальнымі. Галоўнае ведаць і не забывацца пра тое, якія багатыя традыцыі мае Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, якія выдатныя людзі тут працавалі і як многа яны пакінулі пасля сябе з надзеяй на будучае пакаленне...

Літаратура:

1. *Аўгусціновіч, Л.* Любімы настаўнік / Л. Аўгусціновіч // Беларускі ўніверсітэт. – 1972. – 3 лістапада. – С. 3.
2. *Иоффе, Э.* Владимир Пичета и Якуб Колас / Э. Иоффе // Нёман. – 1973. – № 4. – С. 159 – 166.
3. *Иофе, Э.* Якуб Колас – выкладчык вышэйшай школы / Э. Иофе // Адукацыя і выхаванне. – 1994. – № 12. – С. 91 – 95.
4. *Камароўскі, А.* Заповіт народнага песняра. Я. Колас и БДУ / А. Камароўскі // ЛіМ. – 1970. – 10 лютага. – С. 3.
5. *Карабан, С.І.* Нарысы гісторыі беларускай савецкай крытыкі 20–30-х гадоў / С. І. Карабан. – Мінск: Выд. БДУ, 1970. – 200 с.
6. *Колас, Я.* Збор твораў у чатырнаццаці тамах. Том 14. Письмы 1950–1956 гг. Дзённікі. Летапіс жыцця і творчасці / Я. Колас. – Мн.: Мастацкая літ-ра, 1978. – 528 с.
7. *Мушынскі, М.І.* Якуб Колас: Летапіс жыцця і творчасці / М.І. Мушынскі – Мн.: Маст. літ., 1982. – 543 с.
8. *НА РБ.* Ф. 42. Воп. 1. Спр. 213. Л. 78 – 80.
9. *Сушынскі, Я.* Ён быў простым і шчырым / Я. Сушынскі // ЛіМ. – 1962. – 30 кастрычніка. – С. 2.
10. *Сяўрук, М.* Успаміны аб любімым пісьменніку / М. Сяўрук // Настаўніцкая газета. – 1959. – 1 снежня. – С. 4.
11. *Ярохін, А.* Якуб Колас і Беларускі ўніверсітэт / А. Ярохін // Беларускі ўніверсітэт. – 1968. – 19 студзеня. – С. 2.